

Barázdák II.

Egy civil portréja a „Katonasors” előtt és után

Környei István

Környei István 2011. január 13-án ünnepelte 91. születésnapját. Látása és hallása már nem a régi, kicsit nehezebben mozog, mint atléta múltú fiatal korában, de szellemileg ép, egészséges, aktív. Életének II. világháborús szakasza a Kráter könyvkiadó jóvoltából ismerhető. A Katonasors című három kötetes honvédnaplóban Pista bácsi részletesen beszámol fegyveres szolgálatának eseményeiről attól kezdődően, hogy 1941-ben „önként” jelentkezik és besorozzák címzetes honvédek, egészen addig, amíg 1945 januárjában tizedesi rangból leszerel és visszatér a Biai civil életbe szüleihez, testvéreihez és menyasszonyához Szép Erzsikéhez.

Sorsának ezen erősen meghatározó időszakát a Naplóban közel ezer oldalon rögzítette. A 2. gépkocsizó lövészszázalójban, a gyorshadtestnél naponta írt jegyzeteit a hatvanas évek elején kezdte sajtó alá rendezni a háborús bajtársainak tett ígéretét betartva. A fronton rábízták rajnapló vezetését. Eskü alatt fogadták meg egymásnak, hogy amelyikük élve kijut a ruszki pokolból, az a jegyzeteket könyv formában is megjelenteti. Talán Környei István honvéd a lövészárokból, majd a háborús batyujában több száz oldalnyi jegyzettel otthonába visszatérve, maga se gondolta volna, hogy e fogadalom beváltására csak a 21. században kerülhet sor. Feljegyzéseit a padláson rejtegette, és apránként dolgozta fel. Az adatokat emlékezetből felidézett párbeszédekkel, élményszerű leírásokkal egészítette ki. Előbb írógéppel, majd a nyolcvanas évektől számítógéppel dolgozott. Az első kötet végül 2007-ben jelenhetett meg, a második, harmadik 2008-ban és 2009-ben került kinyomtatásra. Nem csak István bácsin múlt, hogy így megkésve. Ideje nagy részét 1980-ig a dolgos hétköznapi foglalták le. Kenyérkereső munkája mellett négy gyermeket nevelt, iskoláztatott és indított el a nagybetűs életbe. Jó néhány atléta is felcseperedett edzői kezei alatt, tanította a géplakatos mesterséget, és a zord háborús emlékek mellett lírai és helytörténeti írásokat is papírra vetett. Gondolatok című válogatott költeményeket és napló részleteket tartalmazó kötetének első versét 16 évesen költötte, az utolsó 2004-es keltezésű. A biatorbágyi Peca-tó és a Sporthorgász Egyesület 1952-1970-ig terjedő történetét az 1990-ben megjelentetett Biatorbágyi Horgász Krónikában meséli el. Tolla nyomán, a kortörténeti dokumentumokon, adatokon túl bepillantást nyerhetünk egy formálódó civil közösség

életszerű mindennapjaiba is. Ez utóbbi könyvével az 1991 évi Pest megyei „helytörténeti-krónikaíró” pályázaton 500 forint értékű jutalmat nyert.

Vajon lehet-e, szabad-e egy író, önéletrajzíró emberről portrét rajzolni? Vajon mit tehet hozzá a személyes életvallomáshoz egy pár oldalas vázlat, amelynek alapja mindössze pár órányi nemrég készült hangfelvétel. Vajon mondhat e valami újat? Aligha. Amit nyújthat az nem több figyelemfelkeltésnél, de ez sem kevés. Információ dús, rohanó világunkban talán sikerül egy pillanatra megállnunk, körbe néznünk és felfedeznünk azt, ami elérhető karnyújtásnyira áll előttünk, ami leemelhető a városi könyvtár polcáról. Talán még arra is futhatja időnkéből, hogy Környei bácsi előtt az utcán megemeljük kalapunkat, és pár szót váltsunk vele. Ennek reményében ajánlom olvasásra a 2011 januárjában vele folytatott rövid beszélgetésből írt alábbi néhány mondatot.

István bácsi, István fia új építésű, modern nappalijában fogad. Az asztalon, amelynél ül, egymásra pakolva könyvei, mellettük meleg tea gőzölög, és egy tál édes sütemény kínálja magát. A családtagok kísérnek be hozzá, nyomunkban két magas hangon vakkantgató kutyus jelzi, hogy idegen érkezik az otthonba.

Miféle könyv is lenne ez? Érdeklődik Pista bácsi a bemutatkozásom után. Hosszas magyarázkodásba kezdek, arról miért is nem az első Barázdák kötetben kapott ő helyet. Legyint, és azt mondja nem baj, jobb később, mint soha! Aztán bevallja, hogy nem ismeri az első kötetet és megkér, hogy alkalom adtán juttassak neki egyet, szívesen tenné a könyvtárába. Megígérem. Emelt hangon beszélek, jól artikulálva a szavakat, hogy jól értsen. Elnézést kér, hogy füle már nem a régi, majd felszólít, kezdjünk hozzá. Olvastam az életrajzát – mondom és rábökök a Katonasors első kötetére.

„No, abban elég sok tévedés van, először is Bia nem sváb falu, hanem magyar, és sok mondatomat átírták. Persze nem haragszom ezért, de ami tény az tény, majd szépen sorra veszünk mindent és kiigazítom!”

Nem keseredett el, amikor bevallottam, hogy engem a pontos dátumok, a csapattestek hivatalos elnevezési nem érdekelnek, és tulajdonképpen maga a háború sem, inkább arra lennék kíváncsi kik voltak a szülei, hogyan éltek, hogyan nevelkedett, mi történt vele a katonaság előtt és után. Ráállt, hogy kérdezzek, és ha tud, felelni fog.

István bácsi 1920-ban látta meg a napvilágot Bián. Három nővére Éva, Zsuzsa és Etelka még az ő születése előtt a tífusz áldozata lett. Édesanyja, Pásztor Éva a tragédia után ismét gyermekeket vállalt. István a család nyolcadik, ám egyetlen fiúgyermekként született abban a házban, amely még ma is áll a Nagy utca 52. szám alatt.

„Édesapámnak 17-18 éves korában be kellett vonulni az első világháborúba. Egy Hübner nevű embernek lett a tisztiszolgája. Én az után születtem, hogy édesapám hazajött Szibériából. 1920. január 13-án. Sajnos a könyvben itt is tévedés van, mert 16-át írnak. Közbe kell vetnem, hogy Bián a református parókia, a paplak ahol az anyakönyveket tartották teljesen leégett, így a pontos adatokat onnan kivenni már nem lehet. A szülész, aki engem világra segített Szőke Nagy Elekné volt, neki is volt egy ugyanilyen idős fia, mint én. Tudjuk ugye, hogy akkoriban nem kórházban szültek. Itt az öreg családi házban szült meg engem az édesanyám. Édesapám földműves, gazdaember volt. 22 hektár földünk volt. Ez bizony nem sok, mégis kulákoknak mondtak minket végül és a földet elkobozták. Hozzáteszem volt olyan a faluban, aki 30 hektárral sem lett kulák, mert el tudta intézni! No de visszatérve, akkor még úgy volt, hogy se bölcsőde, se óvoda, a kisebbekre a legnagyobb leánytestvér ügyelt. Nekem négy nővérem volt, köztük Etel a legidősebb. Az volt a helyzet, hogy az akkori gazdaemberek befogták reggel a lovat a kocsiba, a lőcsős szekérré előbb a szerszámokat rakták fel a maguk helyére, majd a saroglyába a lovaknak való abrakot, szénát és lucernát, végül a szerszámokkal átellenben a gyerekeket. Le kellett ülni a fenékre nehogy kipottyanjunk.”

A biai református templom szószékébe vésett írás arról tanúskodik, hogy a Környeiek hívő lélekkel fordultak Isten felé, részt vettek a templom felépítésében és berendezésében. István édesapja tagja lett a megyei törvényhatóságnak és jó ideig református presbiterként is helytállt. Szókimondása miatt összeveszett az akkori lelkésszel és bizony pofon is csattant. Egyházi per lett a dologból. Az idősebb Környeiek végül felmentették. István édesanyja a háztartásban dolgozott.

„Az elemít itt jártam Bián, az első évfolyamot egy fiatal tanító Varga Zsigmond tanította. Bizony elég nehéz helyzetbe volt, mert nem kell azt elmondani milyen nehéz a gyerekekkel megtaníttatni az ábécét és a számtant. Én nem voltam olyan

nagyon kiváló tanuló, mert meg kell mondanom őszintén, rendkívül eleven és mozgékony gyermek voltam, sokkal jobban szerettem a futást, a mozgást, az ugrást. Akkor még nem volt atlétika, de már létezett az olimpia. Gyerekkoromban az lett volna a vágyam, hogy én is ott legyek az olimpián. Készülni készültem, de odáig sose jutottam el.”

Szüleinek nem volt elég anyagi fedezete arra, hogy az elemi után taníttassák. Az egykori bábaasszony Szőke Nagy Elekné, beíratta fiát Budapestre a Fehér Sas téri polgári fiúiskolába, és hogy Elek fia ne egyedül járjon beíratta Istvánt is. Ez az intézmény középfokú végzettséget adott. Különös fintora a sorsnak, hogy itt a második évfolyamban Istvánt eltiltották a tornától, mert egy egészségügyi vizsgálat során szívnagyobbodást véltek felfedezni nála.

„Én annyira szerettem a sportot, hogy nem tudtam róla lemondani, annak dacára, hogy fölmentettek, idehaza még jobban sportoltam. Itt volt a szűrű hátul...”

Hát az meg micsoda, akasztottam meg kérdésemmel az elbeszélést.

„Ezt sem ismeri? A magyar nyelvből mennyi régi szó kimaradt? Már nem ismeri a mai nemzedék. Hát ott a kazlak voltak, meg oda volt rakva a fa meg minden, egy nagy üres terület volt. Hát ott a szabad területen – elég nagy szűrű volt – a gyerekkori barátaimmal egy sportpályát csináltunk, magas- és távolugróval, meg még ilyen futóköröket is húztunk, nem volt pontos, de kimértük, hogy hány méter mennyi kör. Szóval itt gyakoroltam.”

A polgári középiskola elvégzése után már nem tudott továbbtanulni. Hazatért, és apja mellett dolgozott. Érdekelte a mezőgazdaság, szerette a földet. Akkoriban a tizenéves ifjaknak hetente egyszer kötelezően levante képzőbe kellett járniuk. Bián is volt ilyen katonai felkészítő, ahol fejlesztették fizikai erőnlétet, megtanították a fegyverhasználatot és fegyelemre neveltek. István kitűnően szerepelt. A területi és országos levante versenyeken sorra szerezte az első díjakat. Itt figyelt fel rá a Magyar Királyi Állami Vas-, Acél és Gépgyárak (MÁVAG) atlétikai csapatának edzője.

„Volt egy focimeccs itt Bián a Megyeháza és MÁVAG csapata között. A szünetben atlétikai csapatversenyek voltak. Három ember alkotott egy csapatot. Én akkor már

láttam a moziban a berlini olimpiát és megfigyeltem az amerikai magasugrót, aki nyerte. Sokszor megnéztem és próbálgattam a stílust utánozni a szűrűn. Az olyan volt, hogy az ember félig oldalt félig hanyatt dobta át magát léccel fölött, a bal lába került először át, utána pedig egy fordulatot kellett tenni, hogy hasra érkezzél, mert akkor bizony homok volt ám alul, nem szivacs! A szünet előtt ott is kipróbáltam. Észrevették. Oda jött hozzám egy ember, azt kérdezte, Öcsi hát te honnan való vagy. Mondom innen Biatorbágyról. Hol tanultad ezt? Hát képekről, meg filmekről ellestem. Na, azt mondja, gyere velem! Bevitt az öltözőbe és adott mindjárt szöges cipőt és mezt. Aztán felhúzta a léccel. Na, öcsi próbáld meg, ugord át! Átugrottam. Még följebb húzta, azt is átugortam. És akkor oda jött egy úriember – most kapaszkodjon meg! Én nem tudtam, hogy kicsoda, de nagy tiszteletnek örvendtem ott a sportolók között. Szóval odajött és azt mondta az edzőnek, ezt a fiút igazoljátok le. A MÁVAG-nak nem volt meg a harmadik, magasugró emberük. Amikor később megtudtam, hogy ki volt ez, majdnem fenékre ültem. Horthy István volt az, a MÁVAG sportkör elnöke, Horthy Miklós fia.”

Ez az igazolás tette lehetővé, hogy István beiratkozhasson a Gödöllői Mezőgazdasági Szakiskola levelező tagozatára. A hét két napján otthon dolgozott az édesapja gazdaságában, két napot a gépgyárban töltött – itt tanulta ki géplakatos szakmát – három nap pedig edzésekre és atlétikai versenyekre járt a MÁVAG színeiben. Ifjúsági válogatott lett, ám az nem derült ki, hogy az atlétikai számok közül melyikben lehetne igazán kitűnő. Rugalmas volt, jól ugrott, legjobb eredményeit a 400, 800 méteres futásban szerezte. Az aranykalászos gazdaképző elvégzését követően 1941-ben megkapta behívóját a 2. gépkocsizó lövészzászlóaljhoz. Gyorshadtestét hamarosan a Don mellé vezényelték. A háborúból hazatérve megnősült és a családi gazdaságot vitte. Amikor elkobozták és államosították földjeiket, segédmunkásnak szegődött a Budapesti Illatszergyárba.

„A nyersanyag raktárban dolgoztam, szenet rakodtunk, pakoltunk, azt kellett csinálni, amit mondtak. Volt ott örölt kréta, olíva olaj és méhviasz nagy zsákokban. A méhviaszban fehér kukacok mozogtak, ott éltek a zsákokban, ha egy darabot megfogott az ember, volt amelyikben picikék voltak, volt amelyikben nagyobbak. Méhviasz szinte mindenben van, a szájrúztól a krémekig, azt kenik magukra a nők. Aztán nem voltam itt sokáig, mert olyan szerencsém volt, hogy találkoztam egy

főmérnökkel, aki építette a Prés és Kovácsoltáru Gyárat, a PRÉKO-t. Amikor leszereltem tulajdonképpen csak papíron volt szakmám. Igazán nem érttem a géplakatossághoz, mert ugye inkább sportoltam. Azt mondta elvisz magával és beoszt egy olyan emberhez, aki tud, aki bejárta fél Európát, hogy tanulhassak tőle. Akkor kezdett a gyár felfejlődni, úgy emberileg, mint gépileg. Oda kerültem be, ahol az igazi géplakatosok dolgoztak. Voltak Holland félautomata gépek is. Amikor a németek elfoglalták Hollandiát, azokat onnan elhozták, az oroszok meg a németektől elzabrálták, így kerültek ide. Akkor volt ott gazdasági szakember, meg politikai irányító, a párttitkár, a politikaiak fölött pedig ott volt az Államvédelmi Hatóság, az ÁVÓ, akik mindig megjelentek, de nem lehetett pontosan tudni mikor. Nekem nem volt velük problémám még 56-ban sem. Nagyon gyorsan megtanultam a géplakatosságot, még esztergálni is, de a sportot se hagytam abba. Az egykori százméteres futóbajnok Sir doktor megkeresett, hogy legyek edző, és állítsak össze egy atlétikai csapatot Bián. 56-ban éppen Pécelen vizsgáztam a Testnevelési Főiskola edzőtovábbképzőjén, amikor kitört a forradalom. Gyalog jöttünk haza.”

István bácsi egyre fáradtabb lett a beszélgetés során, de amikor feleségéről Szép Erzsiről kérdeztem felragyogott a szeme. Erzsikét még a háború alatt ismerte meg, amikor a katonai kórházból hazaengedték szabadságra. A Gesztenyésben volt egy nagy szabadtéri rendezvény, amelyen Sárdi János is énekelt. Na, ott szerelmesedtek össze! Ahogy István bácsi mondja bújócskát játszottak a „csitrikkel”. Akit a fiúk megtaláltak, annak adni kellett egy csókot. Akkor valami Erzsiben és Istvánban is megmozdult. A lány 8 évvel volt fiatalabb nála, alig tudták kivárni, hogy betöltse a nagykorúságot. Amint lehetett azonnal összeházasodtak. Zsuzsa, Erzsi, István és Géza ebből a szerelemből született. A sport és géplakatosság mindvégig kísérte István bácsi életét. Előbbit edzősége váltotta, utóbbi pedig csak a munkaköri leírásában szerepelt, mert valójában diszpécserként ment nyugdíjba. Hogy mindezek mellett mi készítette írásra? Egyszerű a felelet: Valamivel mindig foglalkozni kellett.

„Valamivel kellett a szellemet művelni, mert azt tanultam a régi öregektől, amelyik eke nem forgat, az berozsdásodik. Hát én nem akartam, hogy berozsdásodjon az agyam. Én mindig foglalkoztam valamivel, hol jóval, hol valami marhasággal. Sporttal, méhészettel, horgászattal, kertészettel, versekkel és prózával. Hol valami jó sült ki belőle, hol valami számárság. A legnagyobb élményem az életben, hogy még

élek. Köszönöm Istennek. Minden ember hisz valamiben az indiánok a nagy szellemben, a zsidók Jehovában, a Hinduk Sívában. Én abba hiszek, hogy már régen nem élnék, ha nem akarná az úr, de úgy látszik, még valami terve van velem. Szó volt arról, hogy egyszer engem is elvisznek egy delegációval és végigjárjuk azokat a helyeket, ahol a Don kanyarnál harcoltam, talán erre várok!”

Mester László